

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luğatnâme*, VI, 168-169; Hasan Amîd, *Ferheng*, Tahran 1357 hş., s. 218; İbn Mâce, "Ticârât", 40; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, s. 142, 145-146; Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1347/1929, s. 169; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 632-634, 636, 638, 640-641; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 70; Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 28; Süyûtî, *Mişbâhu'z-züccâce*, Delhi 1282, s. 162; Aşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 19-20; Yedullah Şükrî, "Âlem" â-râ-yı Şafevî, Tahran 1365 hş., s. 137, 309, 343, 473, 487; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1328-30, I, 32; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, I, 362, 364-366; Barkan, *Kanunlar*, s. 16-17 (md. 60), 45-46 (md. 1), 48 (md. 3), 85 (md. 1, 27), 137 (md. 31), 146 (md. 12), 183 (md. 20, 213), 201, 221 (md. 10), 312 (md. 28, 30); Bilmen, *Kamus*, IV, 73, 96-97; Muhammed Hamîdullah, *İslamda Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 117; Osman Turan, *Seçkukular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 187; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 258, 283; Celal Yeniçeri, *İslamda Devlet Bütçesi*, İstanbul 1984, s. 115, 144-145; Mustafa Fayda, "Hz. Ömer ve Ticaret Mâlları Vergisi veya Uşûr", *AÜİFD*, XXV (1981), s. 172-174; Mehmed Fuad Köprülü, "Bâc", *İA*, II, 187-190; a.mlf., "Badj", *EI²* (İng.), I, 860-862; a.mlf., "Bâc", *UDMİ*, III, 849-853; W. Bjoekman, "Meks", *İA*, VII, 651; W. Floor, "Bâj", *Elr*, III, 531-532.

CELAL YENİÇERİ

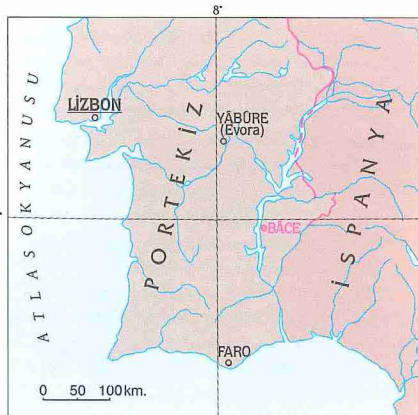
BÂCE

(باجة)

Portekiz'de
eski bir İslâm şehri.

Bugün Beja adını taşıyan ve Portekiz'in aşağı Alentejo bölgesinde, Lizbon'un güneydoğusunda bulunan Bâce şehrinin tarihi çok eskilere gitmektedir. Romalılar devrindeki adı Pax Julia olup İslâm

Bâce

fethinden sonra bu isim müslümanlar tarafından Bâce şekline çevrilmiştir.

Bâce fethedildikten sonra Endülüs'ün askerî merkezlerinden biri haline getirildi ve Târik b. Ziyâd buraya Mısırlı askerleri yerleştirdi. Endülüs Emevî Hükümdarı I. Abdurrahman zamanında Alâ b. Mugis, Abbâsî Halifesi Mansûr'la iş birliği yaparak Bâce'de bir ayaklanma başlattıysa da Karmüne'de (Carmona) Abdurrahman'a yenilerek öldürüldü (146/763) ve Bâce'ye de Filistinli askerler yerleştirildi. Tarihi boyunca birçok karışıklığa sahne olan Bâce 844'te denizden gelen Vikingler'in hücumuna uğradı. Daha sonra mahallî liderler merkezi yönetime karşı koymaya başladılar ve bölgenin önemli ailelerinden Tayfûrîler bir süre burada hükümrân oldular. Şehir 1040'ta İşbiliye'de (Sevilla) hüküm süren Abbâdîler'in eline geçti. 1161'de Portekizliler tarafından zaptedilen Bâce'ye ardından Muvahhidler hâkim olduysa da (1172) kısa bir süre sonra şehir tekrar ve son defa Portekizliler'in eline geçti.

Bâce bugün Portekiz'in en geniş idarî biriminin merkezi olup nüfusu 19.643'tür (1981). Bâce'deki tarihî yapılar arasında yer alan kalenin sağ tarafı ile kuzeydeki Porta Maura kapısının ve buna bitişik surların Endülüs döneminden kaldığı sanılmaktadır. Şehir müzesinde de İslâmî döneme ait bazı eserler bulunmaktadır. Abbâdîler'in son hükümdarı Mu'temid b. Abbâd burada doğmuş olup Endülüslü meşhur tarihçi İbn Sâhibüssalât (VI/XII. yüzyıl) ile büyük hadis ve fıkıh âlimi Ebû'l-Velîd el-Bâcî (ö. 474/1081) Bâce asıllıdılar.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 106; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 14-15, 151-152; III, 193; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ*, s. 75; İbn Ebû Dî-nâr, *el-Mânis ft aḥbârî İfrîkiyye ve Tânis* (nşr. Muhammed Şemmâm), Tunus 1387/1967, s. 36-42; *el-Hulelû's-sündüsüyye*, I, 503, 505; M. Abdullah İnân, *el-Âşârü'l-Endelüsüyyetü'l-bâkıyye*, Kahire 1381/1961, s. 406-410; *Aḥbâr Mecmû'a*, s. 25-26, 93-94; *Mu.M.* (Mülhak), II, 80; D. M. Dunlop, "Bâdja", *EI²* (Fr.), I, 886; a.mlf., "Bâce", *UDMİ*, III, 859-860. İBRAHİM HAREKÂT

BÂCE

(باجة)

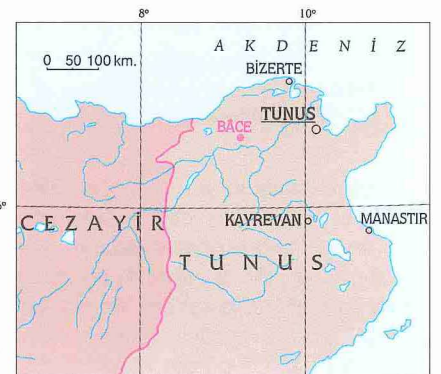
Tunus'ta bir şehir.

Tunus şehrinin 100 km. kadar batısında ve burayı Cezayir'e bağlayan yol üzerinde bulunmaktadır. Geniş ve verimli bir araziye sahip olan çevresinde fazla

buğday yetiştirdiğinden Bâcelkamh adıyla tanınmış ve Endülüs'teki Bâce (bugün Beja), Mısır'daki Bâcelfeyyûm ve yine Tunus'taki Bâcezzeyt ile Bâcelkadîme'den ayrılmıştır. Ziraî önemi dolayısıyla tarih boyunca daima dikkati çeken bir yer olmuştur. Kartaca şehri Vaga'nın bulunduğu yerde kurulan Bâce, VI. yüzyılda Bizans İmparatoru Justinianos tarafından yeniden imar edildi. VII. yüzyılda önce Emevîler'in İfrîkiyye valisi Züheyr b. Kays el-Belevî ve sonra Hâsân b. Nu'mân tarafından fethedildi ve Emevî ordusu için önemli stratejik bir merkez oldu. Bâce'nin eski surlarına dikkat çeken Ya'kûbî, Abbâsî ordusundan burada kalanların ve Arap olmayan diğer milletlerden bazı grupların bölgede yerleştiklerini belirterek kendi devrinde Bâce'nin büyük bir şehir olduğunu anlatır.

Ağlebîler zamanında (800-909) şehir Tunus'un kuzeybatısında önemli bir merkez haline geldi. Daha sonra Fâtımîler'in idaresi altına girdi ve 946'da Ebû Yezîd Mahled b. Keydâd en-Nükkerî kumandasındaki Berberî ordularının hücumuna uğrayarak yağmalandı; ancak ziraî üretimi sayesinde kısa zamanda gelişmesini tamamladı. XI. yüzyılda coğrafyacı Bekrî, Bâce'nin ziraata uygun verimli bir araziye sahip olduğunu, iktisadî hareketliliğini, hanlarının çokluğunu anlatmaktadır. O dönemde buradan Afrika'nın diğer taraflarına çok miktarda ziraî mahsül ihraç edilirdi. XI. yüzyılda Hilâlîler'den bir grubun idaresine giren Bâce, daha sonra sırasıyla Hammâdîler ve Hafsîler tarafından ele geçirildi. Afrika'lı Leon (Hasan el-Vezzân), XVI. yüzyılın başlarında Bâce halkının sade bir hayat

Bâce

sürdüğünü ve ziraattan kalan vakitlerinde dokumacılıkla uğraştığını kaydetmektedir.

Bölgenin Osmanlılar tarafından alınmasıyla (1534) Bâce de Tunus Beylerbeyliği'nin idaresine girmiş oldu. XVII. yüzyılda Tunus Beylerbeyi Murad Paşa Bâce'de bir cami yaptırdı ve kurduğu bir vakıfla bu esere gelir tahsis etti. Hüseyinler devrinde Bâce'de Bardu adıyla bilinen bir kale inşa edildi ve daha sonra burası Kasr'ül-ma'rûf olarak anıldı.

1831'de Fransa'nın Tunus'u işgal etmesi üzerine şehir Fransız yönetimine geçti. Bu dönemde teknolojik imkânlar sayesinde tarım alanında, hayvancılıkta ve madencilikte gelişmeler oldu.

Tarih boyunca Bâce'de pek çok âlim ve edip yetişmiş olup en tanınmışları Ebû Hafs Ömer b. Mahmûd el-Makkarî el-Bâcî (ö. 520/1126) Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Bâcî (ö. 848/1444) ve Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Bâcî'dir (ö. 1297/1880).

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 101, 106; Bekrî, *el-Mesâlik*, s. 56; *el-İstîbşâr fî 'acâ'ibi'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 160-161; Yâkût, *Mu'cem'ül-büldân*, I, 314-315; İbn İzârî, *el-Beyân'ül-muğrib* (Ket-tânî), s. 128-134, 249, 271; Himyerî, *er-Rav-zü'l-mî'târ*, s. 75; İbn Ebû Dînâr, *el-Münis fî ahbârî İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Muhammed Şemmâm), Tunus 1387/1967, s. 33, 58, 149, 235-236; *el-Hulelû's-sündüsiyye fî'l-ahbârî't-Tûnisiyye*, s. 518, 524; J. Despois, *L'Afrique du Nord*, Paris 1949, s. 277, 324, 373, 434, 475; L. L'Africain, *Description de l'Afrique*, Paris 1957, s. 374; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Varakât 'ani'l-ḥadâretî't-Tûnisiyye* (nşr. Muhammed el-Arûsî), Tunus 1972, s. 3, 428-430; a.m.lf., "Bâdja", *EI*² (Fr.), I, 886-887.

İBRAHİM HAREKÂT

BÂCİ

(الباجي)

Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef
b. Sa'd et-Tücbî el-Bâcî
(ö. 474/1081)

Endülüslü Mâlikî
fakihlerinin önde gelenlerinden,
muhaddis ve edip.

Aslen Batalyevslî (Badajoz) olup Zilka-de 403'te (Mayıs 1013) doğdu. Ailesi, İşbî-lye (Sevilla) yakınlarındaki Bâce'ye (Portekiz'in güneyinde bugünkü Beja) göçtü, sonra da Kurtuba'ya yerleşti. Doğum yeri ile ilgili farklı rivayetler nakledilen Bâcî Kurtuba'da tahsil gördü; Mekki b. Ebû

Tâlib, Yûnus b. Muğis, İbn Ebû Dirhem ve daha birçok hocadan ders aldı, özellikle edebiyatta meşhur oldu.

1035'te Doğu İslâm ülkelerine seyahate çıktı, bu arada hac farızasını yerine getirdi. Üç yıl süre ile kaldığı Hicaz'da Hâfız Ebû Zer el-Herevî'den hadis ve fıkıh okudu. Daha sonra Bağdat'a giderek üç yıl da orada kaldı. Geçimini sağlamak için gece bekçiliği yaptığı nakledilir. Ebû't-Tayyib et-Taberî, Ebû Abdullah Hüseyin es-Saymerî, Ebû İshak eş-Şîrâzî, Ebû Abdullah Muhammed ed-Dâmegânî gibi meşhur Şâfiî ve Hanefî âlimlerinden fıkıh, hâfız Ebû Abdullah es-Sûrî ve başkalarından da hadis okudu. Hâtîb el-Bağdâdî ile birbirlerinden hadis dinlediler. Musul'a giderek bir yıl kadar Ebû Ca'fer es-Simnânî'den kelâm ve akli ilimler okudu. Dimaşk, Halep ve Mısır'a da giden Bâcî, on iki yıl kaldığı Doğu'da hadis, fıkıh, kelâm, cedel, usul ve edebiyatta derin bir mâlumata sahip olarak 1047'de Endülüslü'e döndü.

Bâcî, Endülüslü'te geçimini sağlamak maksadıyla bir süre altın varak dövme işinde çalıştı, noterlik (akd'ül-vesâik) yaptı. Mayurka adasına yerleşip orada tarıfta edinen ve kimsenin kendisiyle mü-nazaraya yanaşmadığı İbn Hazm ile tartışmalarda bulunarak ona üstünlük sağladı. Bunun üzerine halkın gözünden düşen İbn Hazm Mayurka'dan ayrılıp inzivaya çekilmek zorunda kaldı. Kısa zamanda yayılan şöhretiyle birlikte Bâcî'nin maddî durumu da düzeldi. Endülüslü hükümdarlarıyla (mülûk'ü-t-tavâif) iyi münasebetler kurdu; aralarındaki anlaşmazlıkları hallederek birleşmelerini sağlamak için gayret gösterdi ve bu maksatla elçilikte bulundu. Bu arada bazı taşra şehirlerinde kadılık görevi de yapan Bâcî, 19 Receb 474'te (23 Aralık 1081) Meriyye'de (Almeria) vefat etti.

Endülüslü'te Mâlikî mezhebinin önemli simalarından biri olan Bâcî, aralarında İbn Abdülber en-Nemerî, İbn Mâkûlâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Fettûh el-Humeydî, Ebû Ali es-Sadeffî (İbn Sükkere), Ebû Ali el-Gassânî el-Ceyyânî, Ebû Bekir et-Turtuşî (İbn Ebû Rendeka) ve kendi oğlu Ebû'l-Kâsım Ahmed el-Bâcî gibi ünlü âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Bâcî *Şahîh-i Buḥârî*'yi rivayet edenler arasında yer aldığı gibi bu eserin Batı İslâm dünyasındaki sahih nüshalarının çoğu Bâcî'nin veya talebesi Ebû Ali es-Sadeffî'nin Ebû Zer el-Herevî'den rivayetlerine dayanıyordu. Nite-

kim o, *Şahîh*'in hadis senedindeki râvilerin *cerh ve ta'dil** ile ilgili bir eser de kaleme almıştır (aş. bk.).

Eserleri. 1. *el-Müntekâ**. *el-Muvaḫḫa*² şerhidir. Bâcî en önemli eseri olan bu kitabını, daha önce kaleme aldığı *el-İstîfâ*² adlı şerhten, fikhî meseleleri azaltmak, muhaliflerin delillerine yer vermek ve *el-Muvaḫḫa*² daki senedlerle yetinmek suretiyle özetleyerek meydana getirmiştir. Hadisler ve onlardan çıkarılan fikhî hükümlerin açıklandığı eserde öncelikle İmâm Mâlik ve talebeleriyle diğer önde gelen Mâlikî âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşleri açıklayan ve yer yer kendi tercihlerini belirten Bâcî diğer mezheplerin görüşlerine de temas etmektedir. *el-Müntekâ* yedi cilt halinde Kahire'de basılmıştır (1331-1332). 2. *İḥkâm'ül-fuṣûl fî ahkâm'ül-üşûl*. Fıkıh usulüne dair yazdığı en muhtevalı eseridir. Daha çok cedel metodunun hâkim olduğu eserde Mâlikî mezhebinin görüşleri yanında Şâfiî ve Hanefî mezheplerinin görüşleri de mukayeseli olarak ele alınmıştır. Eser önce Abdülmeccid Türkî (Beyrut 1407/1987), daha sonra da Abdullah Muhammed el-Cebbüri tarafından (Beyrut 1409/1989) neşredilmiştir. 3. *el-Minhâc fî tertîb'ül-ḥicâc*. Sık sık atıfta bulunduğu bir önceki eserin özeti mahiyetindedir. Önceki eser-

Bâcî'nin *Tahkîk'ül-mezheb* adlı risâlesinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Yazma Başlığı, nr. 1985/4, vr. 105^b)

